

Oponentský posudek disertační práce PhDr. Marty Kvíčalové

Žákovské přezdívky jako součást školské jazykové komunikace

Předložená disertační práce PhDr. Marty Kvíčalové je vyústěním jejího několikaletého systematického zájmu o **vybrané téma, které představuje aktuální problém, a jeho zpracování považují za velmi potřebné jak z hlediska lingvistického, tak i lingvodidaktického.** Oceňuji, že autorka nahlíží na problematiku žakovských přezdívek ve školské komunikaci nejen jako na jazykový prostředek realizace komunikačního aktu oslovení označujícího třetí osobu, nýbrž sleduje také fungování přezdívek v konkrétní sociální skupině – ve školní třídě. **Z aspektu sociální komunikace lze považovat toto socioonomastické (resp. socioantroponymické) šetření v žakovském kolektivu za zvláště přínosné** zejména proto, že v tomto prostředí bylo u nás realizováno poprvé, neboť mu dosud nebyla věnována žádná pozornost.

Cílem předkládané disertační práce bylo podat komplexní pohled na zvolené téma a charakterizovat vybrané přezdívky žáků staršího školního věku podle motivace jejich vzniku a jejich fungování ve školské jazykové komunikaci, a to jak z pohledu produktora, tak i recipienta a nezávislých hodnotitelů, což se autorce podařilo. Splněním všech osmi dílčích cílů, které si stanovila, pak potvrzuje a dokazuje kvalitu své vědeckovýzkumné a pedagogické kompetence v oblasti zvolené problematiky, fundovaně analyzuje a interpretuje lingvistická a metodologická východiska vztahující se k žakovským přezdívkám jako součásti školské jazykové komunikace. V návaznosti na stanovené dílčí cíle pak zformulovala základní výzkumné otázky, na které podle zjištěných výsledků svého šetření zodpověděla. Proto lze konstatovat, že **všechny vytyčené cíle byly splněny.**

Zvolené metody disertace vedly ke splnění cílů předkládané disertační práce. Teoretická a metodologická východiska práce jsou představena především na základě moderních lingvistických principů a tendencí uplatňovaných v onomastice (zejména pak v antroponomastice) a její subdisciplíně socioonomastice. V teoretické části práce, která má převážně deskriptivní charakter, autorka postupuje od pregnantního vymezení cíle práce a její struktury k teoretickým a konceptuálním zdrojům, vymezuje nejdůležitější termíny-pojmy ve vzájemných souvislostech. Vykazuje dobrou orientaci v příslušné odborné literatuře, snad jen kritičtěji mohla posoudit různé teorie a zaujmout k nim ve větší míře vlastní zdůvodněné postoje.

Vzhledem k povaze realizovaného výzkumu, který byl orientován zároveň na problematiku školské jazykové komunikace, se doktorandka věnuje v první části práce tedy nejen přezdívám z lingvistického hlediska (podkapitola 1.2), ale i také přezdívám z vývojově psychologického hlediska (podkapitola 1.1). Této podkapitole však mohla být podle mého názoru věnována větší pozornost. Kladně pak hodnotím v podkapitole 1.3 velmi dobře zpracovaný přehled klasifikací přezdívek na základě jejich typů a dále podle motivace jejich vzniku, včetně třídění vytvořených nejvýznamnějšími autory, přičemž velmi oceňuji zpracování podkap. 1.3.1, v níž autorka představuje svou vlastní klasifikaci.

Na pozadí celkové koncepce byly výstižně zformulovány konkrétní cíle empirické části práce, jež vypovídají o promyšleném výzkumném postupu při zpracování daného tématu a doplňují komplexní pohled na sledovanou problematiku. Jako výzkumnou metodu zvolila autorka dotazníkové šetření, které úspěšně realizovala ve dvou fázích s jasně vytyčenými cíli:

1) popsat a charakterizovat 562 přezdívek žáků 8. tříd základních škol a tercií víceletých gymnázií z hlediska motivace jejich vzniku, 2) podrobně charakterizovat 45 vybraných přezdívek z hlediska jejich fungování (vnímání a prožívání) ve školské jazykové komunikaci. Tato část tvoří jádro celé práce, je přehledně rozčleněna do čtyř na sebe navazujících oddílů, jež jsou věnovány dvěma fázím výzkumu, zpracování a interpretaci získaných dat a výsledkům jejího šetření.

Jako celek je předložený text promyšlený, jednotlivé kapitoly na sebe logicky navazují, doktorandka se vyjadřuje jasně, srozumitelně a na dobré odborné úrovni.

Výsledky, k nimž autorka dospěla ve své disertační práci, jsou bezesporu obohacením současného souboru poznatků a bádání o žákovských přezdívkách ve školské jazykové komunikaci.

Přínosem předkládané disertační práce je, že byly zpracovány a interpretovány dvě (přibližně stejně početné) skupiny žákovských přezdívek (294 přezdívek ze základní školy, 268 přezdívek z gymnázia) a podle motivace jejich vzniku byla vytvořena nová teoretická klasifikace přezdívek s osmi kategoriemi.

Doktorandka prokázala schopnost antroponymický materiál nejen shromáždit, ale ho i správně interpretovat, podrobit jazykovému rozboru a na jeho základě pak sestavit *Slovník dětských přezdívek* s detailně propracovaným slovníkovým heslem. Dále se jí podařilo analyzovat přezdívky žáků z hlediska jejich fungování ve školské jazykové komunikaci, a to z pohledu produktorů (členů skupiny, v níž přezdívka vznikla a v níž se používá), recipienta (nositele přezdívek) a nezávislých hodnotitelů.

Sebraná data z realizovaného šetření jí umožnila vyslovit dílčí závěry o kvalitě jazykové kompetence žáků v závislosti na typu školy, kterou v českém prostředí navštěvují.

Vyhodnocení získaných dat v závěru práce pak přináší **pro společenskou praxi a pro další rozvoj vědy** velmi cenné aktuální poznatky, které svým dosahem pro onomastickou teorii a praxi, a to zejména pro její novou subdisciplínu – socioonomastiku, mohou přinést další výzkumné a edukační podněty nejen u nás ve školských žákovských kolektivech, ale i v zahraničí.

S autorkou lze proto zcela souhlasit v tom, že. „...v budoucnu by bylo mimořádně přínosné zabývat se přezdívkami z pohledu kvality sociální komunikace a klimatu sociální skupiny podrobněji a v dalších pracích jejich prostřednictvím nahlédnout do života konkrétních školních tříd, zejména v kontextu současného požadavku účinného předcházení šikaně v prostředí inkluzivní školy, tj. v nových nárocích, jež na naše školství klade aktuální společensko-politická situace,“ protože socioonomastická bádání mohou být k řešení situace velmi nápomocna.

Jsem přesvědčena o tom, že předloženou klasifikaci a vytvořený *Slovník dětských přezdívek* bude možné aplikovat a rozšiřovat v dalších socioonomastických výzkumech, které umožní postihnout shodné či rozdílné jevy např. ve školské komunikaci na stejných nebo odlišných typech škol, a proto by bylo žádoucí, aby práce vyšla knižně.

K obsahu a zpracování práce se vztahuje několik připomínek a dotazů, jež mohou být námětem k diskusi při obhajobě:

1. Z jakého důvodu jste nezpracovávala svůj výzkum např. podle Miroslava Chrásky: *Metody pedagogického výzkumu* (GRADA: Publishing, a.s., 2007 nebo 2016, ISBN: 978-80-247-5326-3), včetně principu testu dobré shody chí-kvadrát?
2. Proč jste ve své teoretické části práce nepracovala s pojmem socioonomastika? Je nebo není pro socioonomastiku významná problematika geneze a diachronie? Mohla by se projevit také v přezdívkách např. nějakými příznaky (jako např. tradičností, historičností, nacionálností, estetičností atd.) či při analýze lexikálních základů a derivačních prostředků?
3. Domníváte se, že by bylo možné aplikovat Váš dotazník (event. v jeho upravené podobě) na všechny typy škol v České republice k rozpoznávání některých známek počínající šikany v třídních kolektivech?
4. Ve svém závěru práce na s. 140 uvádíte: „Zjistili jsme, že na víceletém gymnáziu je užívání přezdívek více rozšířené, jednotlivé přezdívky v komunikaci používá nebo za přezdívku považuje více členů třídy. To dokazuje především zjištění řady přezdívek, které do dotazníku na gymnáziu uvedla více než polovina respondentů konkrétní třídy. Na základních školách se takto rozšířené přezdívky neobjevily. Druhým významným rozdílem je skutečnost, že na gymnáziu se ve srovnání se základní školou objevují mnohem častěji přezdívky, které vznikly

podle rodinných příslušníků a podle původu svého nositele. Tyto přezdívky se na základní škole objevují pouze výjimečně.“ Dokázala byste vysvětlit, proč tomu tak pravděpodobně je?

5. Proč je nebo není nutné odlišovat u žákovských přezdívek rovinu (akt) pojmenování, v níž centrální místo má volba přezdívky, od roviny užívání přezdívek ve školské komunikaci?

6. Je podle Vašeho názoru obtížné vytvořit systém, který by byl formován a strukturován v závislosti na společenských potřebách a na komunikačním fungování přezdívek v žákovských kolektivech v českém prostředí? Pokud ano, proč?

7. Je zapotřebí přistupovat k analýze žákovských přezdívek celostně (tzn. systémově), kategoriálně (tj. s přihlédnutím k těm jevům, které přezdívky organizují v systém, např. v rámci řešení vztahu hypokoristik a oficiálních znění jmen typu *Mirka*, *Vašek*) a komplexně (tj. s uplatněním nejrůznějších aspektů, např. lingvistických, onomastických, sociologických, sociokulturních apod.)?

8. Je podle Vašeho mínění důležité zkoumat něco jako synchronní dynamismus antroponymického systému vyplývající ze společenského fungování přezdívek v žákovských či jiných kolektivech (jako např. společenské hodnocení přezdívek, vliv módy a módnosti, národních specifik, venkovské versus městské prostředí, úroveň vzdělanosti, event. sociální zařazení apod.)? Mohla by např. regionálně vymezená přezdívka mít obraz z různých příčin i poněkud jiný? Je nebo není zapotřebí klást důraz na vzájemnou podmíněnost hledisek onomastických a společenských, lingvistických a nelingvistických, a to včetně jejich zpětných vazeb?

9. Pro knižní vydání doporučuji jen drobné úpravy, např. sjednotit psaní autorů v textu celé práce (např. na s. 13, 15, 16, 17 atd.), stylisticky upravit první větu v 2. odst. v podkap. 1.2.1 na s. 14, na s. 16 v pozn. pod čarou chybí mezera za číslovkou (16 % respondentů), odstranit překlep v názvu Tabulky č. 2 na s. 36) a doplnit tuto tabulku, opravit podtržení u přezdívky *Keliška* na s. 42 apod.

Z obsahu posudku jednoznačně vyplývá, že předloženou disertační práci PhDr. Marty Kvíčalové považuji za zdařilou a celkově ji hodnotím kladně.

Disertace splňuje podmínky kladené na tato řízení, **a proto ji doporučuji k obhajobě.**

doc. PaedDr. Jaromíra Š i n d e l á ř o v á, CSc.

V Ústí nad Labem dne 20. srpna 2016